

OSAM „CENTURIJA“ IZ ZAOSTAVŠTINE

Zbirka pripovedaka *Centurija: sto malih romana reka*, objavljena 1979. godine, najpoznatije je i najprevođenije delo italijanskog neoavangardnog autora Đorđa Manganelija (1922–1990). Obim, broj i sklop tekstova naznačeni su u podnaslovu: knjiga je sačinjena od stotinu kratkih priča, podjednake dužine, koje su osmišljene kao mini-romani.

U celini gledano, *Centurija* bi se mogla opisati kao galerija ekscentričnih likova, fantastičnih bića, izmeštenih gradova i bizarnih ogleda koji stoje u znaku groteske i apsurdna. Lavirintska putovanja junaka Manganelijevih priča kroz krajolike podsvesnog i oniričnog konkretizovana su, na planu jezika, sažetim opisima, bogato razgranatom i pedantno organizovanom rečenicom i biranim, neobičnim leksičkim spojevima u duhu barokne estetike, sračunate na efekat šoka i iznenađenja.

Prvi susret ovdašnje čitalačke publike sa *Centurijom* odigrao se 1982. godine zahvaljujući prevodu Morane Čale (izdavač je bio zagrebački GZH). Podatak koji zavređuje pažnju svakako je i objavljivanje francuskog prevoda, u izdanju makonskog „W“-a, 1985, koji je bio propraćen pohvalnim predgovorom Itala Kalvina.

Pet godina nakon autorove smrti *Centurija* počinje da se štampa u proširenom obliku: bazičnom korpusu od stotinu priča, koji je činio originalnu, prvu zbirku, pridodaju se tzv. druge centurije (ukupno 31), koje su, u najvećem broju, bile prethodno objavljene u književnom časopisu *Il caffè*, kao i osam pripovedaka, istog sklopa i dužine, koje nikada nisu ušle u pišče, odnosno izdavačev uži izbor.¹

Poslednje pomenute, odbačene priče su u izdanju koje je prevodilac imao na raspolaganju (Giorgio Manganeli: *Centuria: cento piccoli romanzi fiume*, Adelphi, Milano 2007) smeštene u dva dodatka: *Appendice I* (str. 305–314) i *Appendice II* (str. 315–316). Prvi dodatak čini sedam pripovedaka. Obeležene su osnovnim brojevima, kao svi tekstovi u originalnoj zbirci odnosno u nizu „druge centurije“, s tim što je prvim dvema, s obzirom na jednak naslovni broj, dodato slovo u velikoj zagradi. Drugi dodatak čini jedna pripovetka ciklusa *Druge centurije*, posvećena temi grada, koju uredništvo časopisa *Il caffè* nije objavilo i koju je Paola Italija, priređivačica Manganelijeve zbirke, obeležila brojem samo u podnaslovu.

Aleksandar Kostić

¹ Pisanje novih pripovedaka, koje su se, kako u sadržinskom tako i u kompozicionom pogledu, direktno oslanjale na one iz prvog izdanja (1979), bilo je, kao što vidimo, praćeno pomeranjem značenja reči „centurija“ po principu sinegdohe: od naziva zbirke u celini do naziva za njene delove, tj. pojedinačne priče.

Devetnaest [a]

Nebesko telo o kome je reč otkriveno je skoro, u okolnostima nepredviđenim do te mere da se njegovo postojanje, uprkos začuđujuće jasnim i izdašnim opisima, tretira kao neproverena hipoteza. Primetile su ga usred dana, u isto vreme, i u svedočanstvima mu pridale istovetne karakteristike mnogobrojne osobe iz različitih krajeva naše planete. Ni jedna od tih osoba ne barata znanjem iz astronomije, pa ipak opisi ne samo da su im slični nego su još i stilski podudarni: svi su pribegavali biranim i neuobičajenim rečima. Na prvom mestu, moguće nebesko telo nije loptasto, već potpuno ravno: nalik je golemom trgu što leluja nebom; debljina ne dostiže ni trista metara. Ko hoda po njemu – a najmanje tri svedoka su izjavili da su to učinili, premda se to čini malo verovatnim – naići će na jednoličan, mekan teren, u potpunosti lišen biljnog rastinja, ali neobično prijemčiv, reklo bi se, za razvoj nekih oblika vegetacije. Teren se neki put pokaže kao fini pokrivač, tanak poput oštrice, koji nije kadar da izdrži ni najmanju težinu; i ko kroči nogom na njegovo tlo upada u jednodelni kanal i biva, na kraju, istisnut u prazninu. Na taj način, praznina zadire, kroz tačke koje nije moguće tačno utvrditi, u samu površinu mogućeg tela. Tačke se ne mogu predvideti, a samim tim ni zaobići; izgledaju napravljene, pre nego od zemlje, od jedne vešto sačinjene imitacije materije nebeskog tela. Jedna velika i izuzetno brza reka protiče nebeskim telom; ona je prevozno sredstvo, stoji na raspolaganju onima koji su spremni da se bez oklevanja prepuste njenim manje-više plovnim i pristupačnim brzacima i omogućava im da obiđu celokupan prostor ovog objekta za kratko vreme; moguće je da je ona i pokretač nebeskog tela, da održavanjem sopstvene brzine upravlja njegovim letom kroz svemirska prostranstva. Iako na letećem ostrvu nema stanovnika, stiče se utisak da je ono ili neprimetno naseljeno ili pak spremno da bude naseljeno; čuju se glasovi i, mada se ni jedno telo, ni životinjsko ni ljudsko, ne dâ videti, katkad promakne pokoja senka. Na nebeskom telu vlada atmosfera iščekivanja, kao da sudbina ovog mesta još nije ispunjena, pa sve protiče u znaku zebnje da se ona nikad neće ni ispuniti, odnosno u strahu da će se one rupe koje vode u prazninu raširiti do te mere da će se celo ostrvo na kraju survati u sopstveno ništavilo.

Devetnaest [b]

Taj gospodin, koji bi, u skladu sa profesijom, morao nositi belu košulju, ali je obukao faličnu, trošnu i izgužvanu kabanicu koja ga, ipak, prikazuje kao pouzdanog naučnika, kao osobu sklonu apstraktnom mišljenju i kao okorelog ljubitelja kataloga, taj čovek se bavi patnjom; radi u velikom institutu koji se vodi kao ustanova za proučavanje bračnih navika oksitanskih pacova, koje je on, uz mnogo truda i veštine, pretvorio u jedinstveno – pre nego najpouzdanije – sredstvo za izučavanje patnje. Glavni razlog zbog koga se bavi patnjom jeste činjenica da sâm naučnik, stručnjak često pati. Ta patnja je nekad duga, nekad nenasna, a neki put brza, nepredvidiva i iscrpljujuća.

Studije patnje, objasnio je on svojim učenicima, pošto on ima probranih učenika, onih koji osećaju ljubav prema patnji, ljubav koja nije nešto što ima veze sa mazohizmom nego je, jednostavno, ispitivanje sopstvenog ponašanja – elem, on je rekao da studije patnje nemaju nikakve veze s izučavanjem bola. Njegova istraživanja, pre svega istraživanja na oksitanskim miševima, nisu usmerena na to da umanje patnju, niti da osmisle nove, metafizičke analgetike namenjene za ublažavanje bola od kontakta dve žive regije koje se međusobno isključuju. Ko oseća bolove može, zahvaljujući hemijskim trikovima i veštima manevrima na živčanim spletovima, smanjiti njihovu učestalost, i prestati da boluje. Za onoga ko pati, to nije moguće. To što se istraživanje patnje razvilo iz radova na pacovskim supružnicima oksitanskog porekla nije slučajno. Ovi su miševi oličenje daljine, ljubavi, ravnodušnosti, uzajamnog nerazumevanja, plodnosti. Gospodin u kabanici nema nameru da ograniči svoje učenike na potragu za nečim što ne okončava patnju. Uzvrpoljen pred publikom, s naočarima koje teatralno drži u ruci, izjavljuje kako je patnja zanimljiva; zatim, u jednom tipično lakrdijaškom maniru – maniru u skladu s njegovom trošnom kabanicom – pokazuje tablu od imitacije starog gipsa koja je savršeno glatka i objašnjava, s ozbiljnim izrazom lica, šta je njegov zadatak: da odgonetne znakove koji nedostaju na toj tabli, znakove koji, isključivo i bezuslovno, ukazuju na patnju. Strah ga je da je tabla, odista, glatka i prazna.

Šezdeset sedam

Zmaj je izabrao za sklonište veliku pećinu na uzdignutom i neprohodnom mestu, okruženom šumama i raselinama. Sam je, kao svi zmajevi, i samoća mu ponekad teško pada; ima poštovanja prema sebi, ali sebe ne voli. Zna da želja koja ga je pokrenula i dovela u tu šumu nije bila samo njegova; izgleda kao da je Svet tražio jednog zmaja i želeo ga baš na tom mestu. Kako to inače biva kod zmajeva, nije poznavao, a može biti da je već potpuno zaboravio, druge zmajeve; zato je ubedio sebe da je nešto jedinstveno, nešto što je sudbina odbila da stvori u dva primerka, pošto Svet ne bi trpeo više od jednog zmaja u isto vreme. Hranio se bobicama, deblima i stenjem; no jednoga dana, kad se otisnuo čak do doline, ugledao je ljude. Ljudi uopšte nisu ličili na njega, ali bilo je u njima nečeg čudovišnog i zaprepasćućeg; shvatio je da govore, što je bilo neočekivano otkriće; palo mu je čak na pamet da možda veruju u zmajeve, jer zmaja ništa toliko ne može da deprimira koliko činjenica da ostatak sveta ne veruje u njegovo postojanje. Kada je pokušao da im se približi, oni pobegoše; stigao je jednu gospođu iz ugledne porodice i zaustavio je svojom velikom kandžom; gospođa je bila preplašena, a on je, u nameri da je smiri, pojede. Bio je iskreno ubeđen da će se gospođa smiriti pošto pronađe mir u njegovoj utrobi i verovao je da će moći lepo da porazgovaraju. No gospođa se ne oglasi. Možda nije imala šta da kaže. Zmaj počne češće da silazi u dolinu i da jede ostale ljude; verovao je sve vreme da će jednenjem ljudi ovladati njihovom sposobnošću govora. Naučio je da odvaja kosti, da ne jede glave i, sve u svemu, da se ponaša kako dolikuje, pošto je on bio jedan dobronameran zmaj, sklon, doduše, pogrešnim procenama. Iako je pojeo mnogo muškaraca, žena i dece, sreću nije uspeo da pronađe. Tako, onoga dana kada je ugledao viteza s uperenim kopljem kako

mu dolazi u susret preko polja, oseti jedno duboko, dramsko zadovoljstvo. Znao je on da s vitezom može doći smrt – jedina koja je dopuštena zmajevima – ali je isto tako znao da druge prilike za susret neće biti. Zmaj zatraži izvinjenje od ispljunutih kostiju što su prekrivale polja i pohrli u susret svom vitez, s jednom vrstom pomućene radosti.

Sedamdeset devet

Inspektor ulazi u kuću u kojoj je počinjeno ubistvo; to je jedno skromno, štaviše bedno prebivalište, i čovek koji ga je nastanjivao i koji je ubijen nije imao dovoljno novca da ga lepo uredi. Inspektor je strog, ali ravnodušan čovek; shvata da je događaj kojim treba da se pozabavi ozbiljno uzdrmao neke pojedince iako je jasno da čovek koji je nastanjivao prostor ove kuće nije u svom okruženju imao veliki broj osoba i da su mnogi kroz njegov život samo protrčali. Inspektor je strpljiv i pronicljiv istraživač, no u ovoj situaciji od pomoći će mu biti to što zna ponešto o ovom čoveku i njegovom životu, ne doduše u toj meri da ga nazove prijateljem. Inspektor ulazi u kuću, penje se na vrh stepeništa gde stoje neke čutljive osobe, uznemirene onim što se odigralo. To bi mogli da budu svedoci, mogao bi među njima da bude i ubica, no inspektor, sa držanjem koje odiše smirenošću i samopouzdanjem, promiče ne pozdravljajući nikoga. Sad ulazi u stan, i na podu, u jednoj prostoriji koja bi se mogla nazvati salonom, no koja nije ništa drugo do odraz vlasnikovog lošeg ukusa, primećuje leš ubijenog. Leži potrbuške, niko ga nije dotakao. Okolo stoje ljudi iz policije, dve-tri osobe koje su imale neke veze sa čovekom, koji je ovde živeo sam: tu je žena strogog i usredsređenog pogleda, rasejani mladić, nekakav starac koji deluje kao da mu je sve ovo zabavno. Ubijeni je bio čovek srednjih godina, bavio se raznim poslovima, verovatno sumnjivim, no nikada nije počinio neki teži ili ozbiljniji prestup. Inspektor je siguran da je taj čovek umeo često da prekrši zakon, ali ga u tome nikada nisu otkrili. Zna on za neke žene sa kojima je ovaj bio u kontaktu, za njegove burne priče i sramne tajne; imao je ortake, saučesnike, kompanjone, no za prijatelje već nije siguran; bio je to sebičan i lažljiv čovek. Onaj mladić verovatno je njegov sin, pošto je inspektor našao nešto o jednom njegovom sinu; no pitati za onu ženu, procenio je, ne bi već bilo pristojno. Inspektor pažljivo posmatra leš; pokušava da uoči sve što inače treba uočiti, zna da i najsitnija pojedinost može biti odlučujuća. Sa mesta na kom se nalazi ne uspeva da vidi njegovo lice; obilazi zato oko njega i evo ga, sad već proučava lice čoveka koji je najzad ubijen.

Inspektor je veoma zbunjen; odlučuje da ode, štaviše da pobegne pre nego što ga neko ne prepozna, iako ga niko ne može videti.

Osamdeset šest

Stoji na obali mora, mirnog, bez ijednog jedra na vidiku. Je li smiren? Smiren je. Misli su mu otrcane, iskoristi ih više puta. Kad se jedna od njih potpuno istroši, izgužva je i odbaci od sebe ravnodušno, pa izvuče drugu. Prija mu mlak vazduh, mir i tišina mora. Ali nije mo-

re baš svuda mirno; pred njim se upravo otvara vrtlog; malecki je to vrtlog i ne pravi nikakvu buku; ipak, neobičan je. Gleda ga začuđeno. Vidi, i polako ga obuzima strepnja, kako se vrtlog širi; evo, zaustavlja se; i pred očima, koje gledaju u čudu, u moru se otvara, tu ispred njega, prostor u obličju čamca. Ustukne korak nazad, sa blagim užasom. Čamac od vode se ljuljuška na vodi, kako to inače čine čamci kad nema ni daška vetra. Shvati, ne može da ne shvati, da je taj čamac od vode, na izvestan način, doplovio na ovo mesto zbog njega; to je njegov čamac i on treba da se ukrca. Ali to nije moguće; čamcem od vode se ne može ploviti. Potonuće samo li kroči u taj čamac. Svestan je da laže. Njegovo razmišljanje ima smisla, ali o ovom čamcu se ne može suditi razumno. Čovek gleda okolo, kao da traži objašnjenje, i primećuje nešto što mu je bilo promaklo; duž obale, more se zgusnulo do te mere da se pretvorilo u neku vrstu mola, u mol od vode. Oko sebe vidi stabla, drveće koje nije bio primetio: svako stablo oponaša jednu ljudsku osobu, jednu nepomičnu, uspravljenu osobu koja lenjo maše rukama, može biti iz ljubavi, mora biti iz želje da pozdravi. Prepoznaje stablo suprugu, i stabla drugove što stoje pozadi. Ali nijedno drvo ga ne gleda, verovatno kad se pretvoriš u drvo, nikoga nisi u stanju da pogledaš. Tu je i drveće koje ne prepoznaje, i evo, jedno drvo mu stoji iza leđa, i on se pita je li to drvo prijatelj. Ne usuđuje se da ga osmotri, veruje da je to drvo u dosluhu sa čamcem od vode. Da nije možda strah počeo da popušta? Da nije možda spreman da prihvati poziv čamca, da pristane na nagon drvetu? Sporim korakom, odmiče napred. Čamac prestaje da se ljuljuška, kao da prozire njegove namere; pruža korak i baca se u čamac. Polako, prostor u obličju čamca od vode odvaja se od obale i odmiče prema moru; čovek se okreće kako bi poslednji put osmotrio stabla; bilo bi lepo da ih prepozna, ali odveć je daleko, i za koji trenutak neće više biti drveća na obali, neće više biti obale, samo plovidba morem u čamcu od vode.

Devedeset jedan

Ispružen na krevetu, sredovečni čovek uviđa da je apsolutno nezadovoljan sobom. Vođio je uredan život, jeo je, praznio se, spavao, moglo bi se reći i da je radio; pa gde je, pita se, drhtaj koji daje smisao životu, epifanija, kenoza – on ne zna šta je to kenoza – potres, otkrovenje? To je, u prihvatljivim granicama, debeljuškast čovek, po prirodi inertan, što znači da ne bi trebalo da žali za propuštenim tragedijama; ali on je, istinu govoreći, fanatični zaljubljenik u tragedije, i zato ga duboko vređa činjenica da mu se u životu ništa, sem uobičajenih smrtnih slučajeva, brakova ili preseljenja prijatelja, nije desilo. Misli da ga Bog zapostavlja, ili potcenjuje, po svemu sudeći samo zato što nije dobro obavešten, ili možda zbog toga što ne postoji, mada mu ovo poslednje izgleda kao jeftin izgovor, jer kad je neko Bog, ipak bi morao da postoji. Za kakvo uzbuđenje je prikraćen, šta ga to deli od gomile drugih kojima su se ukazivali toliki anđeli i raskošno obasjani sveci u pozadini? Šta da učini da privuče pažnju jednog anđela: da stavi hleba na prozorsku dasku, kao što se radi sa vrapcima, da da, sa vrapcima? Gospodina nerviraju anđeli i, ma koliko se trudio da ih ne uvredi, pokušava da im stavi do znanja kako je veoma, veoma razočaran. Pada mu na pamet da je činjenje grehova bio i ostao najbolji način da se privuče pažnja viših bića. Ali kojih

grehova? Najjednostavnije bi bilo sa ženama, ali on je svestan da počiniti pravi greh sa ženom, uzdrmati temelje društva i vere, jeste stvar koja zahteva trud, sistematičnost, zalaganje i nabusit stav; drugim rečima, pregnuće i znoj; pritom, jasno mu je da dalje od braka ne bi dogurao, a brak se ne ubraja ni u sitne grehove. Neka ne traže od njega da ubije, je-danput ga je na mrtvo ime prebio šestogodišnji dečak koga je bio učtivo zamolio da ga ne gađa kamenicama u potiljak. Krađa se uči dok si mali, u ovim godinama završio bi u zatvo-ru zbog kese jabuka. Da je sveštenik, propovedao bi neku jeres, stvar koja se tiče Neba, ali ovako kao običan pojedinac, bez teološkog pedigree, šta je on uopšte kadar da učini? Uostalom, kako bi znao da li je pravi jeretik? U tom trenutku, primećuje pravog pravcatog anđela, ogromnih dimenzija, kako prolazi ispred prozora; hitro se baca na prozor kako bi stigao da vidi ulazak anđela u kuću suseda koji je davno, u nespretnom ali sažaljenja do-stojnom pokušaju da započne nov život, ubio suprugu i ljubavnicu. Anđeo drži u ruci ku-tiju gumenih bombona, i smeje se.

Devedeset tri

Prerano očelaveli gospodin i ćurka se sretnu, i učtivo pozdrave. Ne bi on svaku ćurku pozdravio, ali ova će u dogledno vreme po svemu sudeći biti pravni savetnik, te ima sva prava da bude pozdravljena. Ćurka usput sreće zebri, ali je ne pozdravlja; iako mogućnosti razvoja karijere u ovom gradu ima napretek, zebre nisu odmakle dalje od prvog stepena stručne spreme. Ima zebri u robnim kućama, no one ne komuniciraju s javnošću, jer su blage naravi, da ne kažemo isprazne. Prve reforme zakona o izjednačavanju životinja i oso-ba sa statusom građana nisu mogle da prođu bez trzavica. Trebalo je, pre svega, ozvaniči-ti odluku da se određene životinje više ne jedu. Neprihvatljivo je, naime, da jednog građa-nina sa pravom glasa, pa makar i aktivnim, ispeče u rerni i pojede drugi građanin. Posle brojnih rasprava, odlučise da se pilićima oduzme pravo glasa, pod izgovorom da oni ne-maju utvrđeno prezime i stalno mesto boravka, tako da su njih drugi mogli da jedu. O ćurkama se nije dugo raspravljalo, zato što ćurke imaju mnogo dostojanstva i znaju kako da budu cenjene. Ostale životinje, koje se po pravilu ne jedu, kao vukovi, nisu se mogle ni ubijati. Vukovi su bili prilično retki, i ponašali su se tako uzdržano da im je data dozvola za upravljanje kamionima. Sad primećujemo kako se prerano očelaveli gospodin zaustavlja da ljubazno porazgovara sa žirafom: žirafe su kruna eksperimenta, pa nije nemoguće da njih uskoro prime u javne službe. Međutim, pravi problem jeste teološki. Naime, nauk raz-rešenja, recimo, drekavaca sukobljava se, neminovno, sa kompletnom teorijom oklopnikâ o grehu. Ne postoji pakao za krokodile, kao ni raj za labude muzikante. Pokušaji da se dođe do kompromisa za sada nisu dali rezultate: teološke debate o predstavi Stvoritelja ne mo-gu da prođu bez svađe; ipak, ne treba zaboraviti inicijativu grupe irenista – njeni članovi su celavi gospodin, dva pingvina sa levice i nezavisna žirafa – koji bi za grb božanstva iza-brali profil jednog dinosaurusu biljoždera.

Grad (f. 5)

U gradu se briga o telima preminulih poverava pojedinim građanima koji su poznati kao „mrtvaci“. Tako se u svakom pogledu i ponašaju, kao mrtvaci; naime, ne jedu, ne spavaju, ne sparuju se, ne rađaju; između sahrana sede šćućureni duž dugačkog zida, polugoli, spuštenog pogleda, iako nisu zamišljeni, i ne progovaraju ni reči. Na tom mestu čekaju da ih neko obavesti o smrtnom slučaju, i da im kaže kuda da se upute da preuzmu leš. Onaj ko ih obaveštava je jedan učenik mrtvac, to jest neko ko se likom još uvek nije stopio s ovim sojem kopača zvanim „mrtvaci“; hod mu je, međutim, već nesiguran, oči neprirodno sjajne, glas piskav i neujednačen. Kad stigne obaveštenje, određeni mrtvaci ustanu, pa se čuteći upute prema zgradi koja im je pokazana i koja je, pošto mrtvaci ne znaju da čitaju, a i da znaju ne bi im vredelo jer bi sami sebi to zabranili da učine, obeležena velikom upaljenom bakljom postavljenom na ulazu. Stan u kome se nalazi leš uvek je prazan, bez traga nameštaja, i leš se nalazi u jednoj, bilo kojoj, od prostorija, položen na zemlju, po pravilu dolično obučen i po potrebi snabdeven, zbog kratkovidosti odnosno dalekovidosti, naočarima. Kada je reč o leševima, pojava koja zavređuje pažnju je to što niko od njih ne odgovara nijednoj osobi koja živi ili koja je bar nekad živela u tom gradu. Mrtvaci ne postavljaju pitanja, štaviše nemaju ni mogućnosti da tako nešto učine; u blizini leša, u svakom slučaju, nema nikoga kome bi postavili pitanje. Polože leš na nosila i odvuku ih iza zida; šta se potom dešava, niko ne zna, i može biti da se, kao što se svuda radi, leševi samo sklanjaju od pogleda drugih, ili se pak odgajaju da postanu mrtvaci. Pitanje je ko su uopšte bili dotični leševi, da li su bili živi pre nego što su postali takvi; nije nemoguće, premda nije verovatno: čini se da grad proizvodi leševe, kao što njegove tvornice izrađuju artikle za potrebe živih. Tačnije, grad ih izlučuje, nađu se odjednom u nekoj kući, pa s obzirom na poslovičnu rezervisanost stanovnika ostaje nepoznanica da li se tako nešto može odigrati u bilo kojoj kući, ili u gradu, jednostavno, postoje određene, namenski građene kuće, projektovane za izradu leševa. Ovo poslednje bi, nema sumnje, objasnilo lakoću s kojom mrtvaci pronalaze put koji im je opisao u opštim crtama učenik mrtvac.

(Priredio i s italijanskog preveo Aleksandar Kostić)